

ivel a középkori kultúra Európára nézve területileg zömében csak kisebb, a részletekben rejlő elhajlásokat okozott egymástól, az okiratokra támaszkodva feltételezhetjük, hogy a különböző népek nehézlovassága egymáshoz roppant hasonlatos lófajtákat használt. Ezen tézist van hivatva alátámasztani a csaták során megszerzett és leltárba vett hadilóállomány is.

A szóelemzés tudományához visszakanyarodván, rá kell jönnünk, hogy eleink lovaikat sokkalta inkább azok felhasználhatósága, járása, színe, mintsem területileg tenyésztett volta szerint nevezték volna. Így érthető, hogy a poroszka ló egy kitartóan, kényelmes ütemben, jól ügető lovat jelent, míg említések esnek gyorslábú dalm-ról, vezeték, és szekeres lovakról. Az európai harctereken használatos hadimén tudatos tenyésztés(-ek) eredménye. Ugyanis egy új célnak megfelelő lóállományt vagy zsákmányként szereztek vagy külföldről politikai kapcsolatokkal behoztak - jegyezzük meg nem egykönnyen, ugyanis IV. Béla idején a németek és a csehek irányába kiviteli korlátozás alá esett a hadiménforgalom, némely időszakban fővesztés terhe mellett -, esetleg kitenyésztettek, mely alkalmasabb lehetett az adott konkrét célra, de mindenféleképpen időben jóval tovább tartott a kedvező tulajdonságok kihasadásának rögzítése. I. Richárd angol király 1198-ban 200 zsákmányolt francia lóból 140-et már páncélzattal szerzett meg. A különböző feladatokra eltérő tulajdonságokkal és erényekkel bíró, más és más lófajtákra volt szükség. A hadimént, mivel tüzességük és szilajságuk révén csak méneket használtak, latinul „dextrarius”-nak (franciául destrier-nek) nevezték, a latin manu dextera, jobb kézen vezetni szóösszetételből. Lévéen a harcmezőn kívül a lovag csatlósa a megkímélés, megóvás végett jobb kézen vezette. A lovag nem terhelte feleslegesen dextrariusait, helyette a gyors lónak nevezett és olcsóbb cursarius-t, palefridus-t (melyet legalkalmasabbnak tartottak a lovaglásra) illetve runcinus-t (mely jól bírta a hosszú lovaglásokat) használta. Egy lovagnak ebből következően több lova lehetett, természetesen

lovainak száma nagymértékben függött anyagi helyzetétől, a csatákban elért sikereitől (melyek közvetve ugyancsak az anyagi helyzetére voltak kihatással) és a lovagi tornákon kiharcolt hírnevének köszönhetően társadalmi megbecsültségétől. Ebből érthetően egy lovag legjobb hadiménjét megtartotta a lovagitornákra, s egy kevésbé értékessel vonult a biztosabb pusztulást jelentő csatába. Ne higgyük azonban azt, hogy ezen játékok csak a szórakozást szolgálták és semmilyen veszélyforrásként nem bírtak. A legismertebb a kopjatörés, lovas párviadal (tjost) volt, melynél a teljes páncélzatot viselő ellenfelek igyekeztek egymást a nyeregből kifordítani. Innen származik a torna szavunk (tournoi, angolul tournament szóból). Rendkívül erős igénybevételt jelentett lónak és lovasának egyaránt, hacsak azt vesszük, hogy kezdetben preparálatlan lándzsákkal mentek egymásnak a lovakok. A mai lovak nagytöbbsége még a szembevágató lótól is meghátrál, kitér, nemhogy egy páncélos lovastól, ahol még a lovon is lemeztört van. A lovakat ezekre a hatásokra ugyanúgy ki kell képezni és hozzászoktatni őket ezekhez a mai szemmel extrémnek titulált igénybevételekhez. A nehéz lovakra szükség volt a kellő önsúly biztosítása, a lendület, sebesség, valamint a hatalmas pluszsúly cipelése végett is. Egy nehezebb ló (800-1000 kg) könnyűszerrel képes feldönteni egy nála könnyebbet szemből, lovasával együtt. Ezeket a nehézlovakat ábrázolják a művészek előszeretettel. A támadás elsőprő erejében a ló is szerepet játszott, így kapcsolódott össze a páncélzatok fejlődése és a lótenyésztési irányvonal is. A lovas kiképzés másik, még veszélyesebb formája a bohurt-nak nevezett csoportos lovagi torna volt, ahol a szabályok és a páncélzat ellenére is többen meghaltak. Ez a fajta küzdelem inkább a katonai kiképzés céljait szolgálta és a hadsereg minél magasabb szintű készültsége érdekében űzték a halálos balesetek ellenére is. Egyes adatok szerint 1241-ben Neuss-ban 100, 1290-ben pedig a német fejedelmi játékokon 60 lovag halt meg egy bohurt viadalon. Ezen viadalokat űzhették egy nagyobb karámban, a város főterén, illetve a település határában életszerű szituációkat alapul véve (pl. az egyik seregtest véd egy dombot vagy egy völgyet, míg a másik igyekezik elhódítani).

Meg kell azonban különböztetnünk nem csak a csatában és a lovagi tornán használt lovakat, hanem e két - még ha első látásra csak kevésbé eltérő - igénybevételnek kitett vértípusokat, valamint a csatában használhatatlan békaszájú tornasisakot is. A lándzsatorésnél használt tornavértek mellvasa másfélszer, kétszer vastagabb lehetett a csatákban használtaknál, ugyanakkor hátrészük a jobb szellőzés és a pluszsúly végett könnyített volt (csak bőrszalagos, illetve átfuratokkal könnyített vérték). Az eltérő súlyeloszlás eltérő ülést, s ezáltal eltérő segítségadásokat, esetleg eltérő kiegészítő felszerelés alkalmazását vonta maga után. A teljesen előrenyújtott lábbal egyfajta extrém villás ülésné történő lovaglás és a harc hevébeni kontroll megtartása a ló felett a rendkívül hosszú sarkantyúk, valamint alkarnyi feszítőzablák alkalmazását tette szükségessé. Egy igazi dextrariusnak a testét borító 30-40 kilónyi lemez- illetve láncvért, valamint a lovagja által felöltött 40 kilónyi páncélzat meg sem kottyant, a feladatát ugyanúgy végezte. El kell oszlatnunk egy - sajnos a történészek által is gerjesztett - félreértést a lovagi vértékekkel kapcsolatban. A lovag önerőből szállt fel lovára, nem szükségeltetett hozzá semmilyen emelőszerkezet. Hogyan is nézet volna ki a harcmezőn

rohangászó darus alakulat, akik a csata különböző pontjain leállítják a harcot addig, amíg urukat újra nyeregbe nem segítik. A korabeli páncélok szinte korlátlan mozgási szabadságot engedtek viselőjüknek, egyszerűen csak meg kellett tanulni, hogyan emelheti fel például a kezét a lovag a feje fölé, azaz hogyan is mozog a páncél. Egy valódi harcos ugyanis soha nem vett volna fel olyan védőfelszerelést, amely a súlyánál fogva tehetetlenségre, azaz halálra ítélte volna a küzdelemben. Feljegyzések tanúsága szerint Boucicaud király például képes volt teljes páncélban felugrani a lovára, valamint bukfencet vetni.

A csataméneket a legtöbben hatalmas monstrumokként képzelik el. Az igazság azonban az, hogy egészen a XIV. századig alacsony marmagasságúak voltak. Még ugyanaz a szemlélő is képes ugyanazt a lovat kétféle magasságúnak látni hasonló viszonyok és rövid időintervallum határain is, melynél vélhetően egy kialakult belső elvárás az, ami a képze(-le)t csalódást okozza.

Hatalmas eltérés mutatkozott a különböző típusú lovak áraiban is. Egy hátszló 24 igáslovat ért, mely a palefridus esetében már akár 400-at, de a legdrágább dextrarius már 800-at is érhetett. A XV. században a legolcsóbb ló 2-4, a jobb ló 6-7, a betöretlen 5 forintért már megvehető volt. A városi ácsmester éves bére 26 forint volt. V. István 100, IV. László 200 márkáért (50 kg színezüst) vett lovat magának, Béla királyunk is 100 penzát adott egyik jó lováért. Báthory György 1496-ban vett lovat 100 aranyért, mely abban a korban is egy kisebb falu ára volt. A megfelelő hadilovak beszerzése egy közepes vagyoni szinten élő nemes erejét jócskán meghaladta, s gyakran komoly adósságba is verte magát miatta. A 100 éves háború alatt 1359-ben az Angliából behajózott és hazaszállított lovak pontos számát is ismerjük, ugyanis akkora értéket jelentettek, hogy a birtokos neve és a ló színe alapján lajstromba vették őket a felbecsült árukkal egyetemben. A hadjáratban történő elhullásukkor a király felelősséget vállalt áruk kiegyenlítésére.

A házasságokkal megpecsételt külkapcsolatok (aragón, normann, nápolyi, észak-itáliai) rendkívül jó hatással bírtak a lovak vérfrissítésében. Így nem lepődhetünk meg azon, hogy a magyar lovak roppant keresettek voltak azidőtájt. Német közvetítéssel Angliáig jutottak.

